

SOCIOLOŠKI PRISTUP U UPRAVLJANJU SREDNJOŠKOLSKIM NASILJEM U SRBIJI U COVID – 19 POSTPANDEMIJSKOM PERIODU

SOCIOLOGICAL APPROACH IN MANAGING HIGH SCHOOL VIOLENCE IN SERBIA IN THE COVID – 19 POSTPANDEMIC PERIOD

Milosavljević Stević Milena | Univerzitet Union - Nikola Tesla, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd, Srbija |
milena.milosavljevic.stevic@fppsp.edu.rs

Radosavljević Života | Univerzitet Union - Nikola Tesla, Fakultet za poslovne studije i pravo, Beograd, Srbija |zivota.radosavljevic@fppsp.edu.rs

Andelković Aleksandar | Univerzitet Union - Nikola Tesla, Fakultet za informacione tehnologije i inženjerstvo, Beograd, Srbija |

JEL klasifikacija: I21

DOI: 10.5937/trendpos2401070M

UDK: 316.624-057.874

159.923.5-057.874

616.98:578.834(100)

316.644-053.6:316.624(497.11)

COBISS.SR-ID 147620105

Sažetak

Evidentno je da se svet sa nasiljem svih vrsta i različitih nivoa susreće kroz čitavu istoriju. Precizne analize pokazuju da se ovo pitanje u savremenom društvu razmatra sa stanovišta bezbednosti i prava, gde se akcenat daje na preventivno delovanje i sankcionisanje nasilnika. Malo je radova koji obrađuje sociološku stranu nasilja, iako sociologija kao društvena nauka razmatra odnose među ljudima i njihove međusobne interakcije. S obzirom da je sociologija razvila specijalizovane grane, poput sociologije kulture, sociologija sela, sociologije religije, sociologija biznisa, sociologija rada, sociologija sporta, itd. treba razmišljati i o uvođenju sociologije nasilja kao granske nauke koja bi se celovito bavila problemom nasilja. Ovo je značajno jer se intenzitet nasilja koje nije direktno vezano za ratna dejstva radikalno povećava, čak i sa dramatičnim posledicama.

Imajući u vidu prethodno, neophodno je posebno usmeriti pažnju na određene vrste nasilja i njihove uzroke. U ovom radu pažnja je usmerena na sociološko upravljački aspekt srednjoškolskog nasilja u republici Srbiji koje obuhvata ne samo nasilje među učenicima, već i nasilje nastavnika nad učenicima, odnosno učenika nad nastavnicima, kao i nasilje koje roditelji vrše nad nastavnicima. Istraživanje je usmereno na period posle okončanja krize pandemije COVID-19 na području R. Srbije, kako bi se utvrdilo da li je i koliko pandemija uticala na nasilje u srednjim školama Srbije.

Cilj rada je da ukaže na pojedine sociološke fenomene koji utiču na nasilje u srednjim školama Srbije, kako bi se rezultati istraživanja mogli koristiti u kreiranju politika i strategija borbe protiv svih vrsta nasilja u srednjim školama.

Abstract

It is evident that the world has been grappling with violence of various kinds and levels through history. Precise analyses indicate that contemporary society views this issue from the perspectives of security and rights, emphasizing preventive action and the sanctioning of perpetrators. There are few studies that delve into the sociological aspect of violence, despite sociology being a social science which examines human relationships and interactions. Given that sociology has developed specialized branches such as cultural sociology, rural sociology, sociology of religion, business sociology, sociology of labour, sociology of sport, etc., there is a need to consider introducing sociology of violence as a branch of study that comprehensively addresses the issue of violence. This is significant as the intensity of violence not directly related to war activities is drastically increasing, even with dramatic consequences.

In the light of the above, it is essential to focus attention specifically on certain types of violence and their causes. This paper draws attention to the sociological managerial aspect of high school violence in the Republic of Serbia, encompassing not only violence among students, but also violence by teachers against students, students against teachers, and violence perpetrated by parents against teachers. The research focuses on the period following the conclusion of the Covid-19 pandemic crisis in the Republic of Serbia, aiming to determine whether and to what extent the pandemic has affected violence in Serbia high schools.

The aim of this paper is to highlight specific sociological phenomena that influence violence in Serbian high schools, with the intention that the research findings could be used to formulate policies and strategies against all types of violence in high schools.

Ključne reči: *Sociologija nasilja, srednjoškolsko nasilje, poverenje i nasilje, solidarnost i nasilje, socijalizacija škole.*

Key words: *Sociology of violence, high school violence, trust and violence, solidarity and violence, socialization of school.*

Uvod

Sociološki pristup u obradi i istraživanju srednjoškolskog nasilja je prirodan, jer nasilja uglavnom proizilaze iz neadekvatnih odnosa, kao i neadekvatne društvene interakcije i komunikacije među akterima okruženja, škole, ali i društva kao celine. U navedenom, sociologija kao društvena nauka može dati značajan doprinos u razumevanju nasilja, njegovog uticaja na društvene odnose i uopšte na budućnost društva. Ovo naročito važi, ako se zakonitosti sociologije primene na upravljački aspekt u srednjim školama.

Može se sa velikom verovatnoćom tvrditi da je jedan od razloga nastanka svih vrsta nasilja eliminacija društveno humanističkih nauka iz obrazovnih sistema, kao što su: sociologija, psihologija, moral, rad sa ljudima, organizaciona kultura i ponašanje, upravljanje konfliktima, komunikologija, itd. Tamo gde postoje pomenute nauke, opšte je nastojanje u naučnoj i stručnoj javnosti da i ove nauke treba matematizovati i da se putem formula i determinanti rešavaju odnosi među ljudima. Teško je razumeti ovakva zalaganja, jer je poznato da se čovek ne može programirati, a i kada bi to bilo moguće, on bi postao opasan za opstanak civilizacije.

Činjenica je da se srednjoškolsko nasilje često obrađuje i istražuje pod različitim nazivima: vršnjačko, omladinsko, nasilje mladih, školsko nasilje, itd. Na ovaj način se zamagljuje suština samih istraživanja, jer je jasno da svako nasilje ima nekih zajedničkih, ali i niz različitih karakteristika u odnosu na druga nasilja. Evidentno je da je jedna vrsta nasilja u osnovnim, a druga vrsta nasilja u srednjim školama, jer su i uzrasti subjekta nasilja bitno različiti. Osnovac od osam, ili deset godina se po zrelosti, ali i po vrsti, uzrocima i posledicama nasilja razlikuje se od učenika u završnim godinama srednje škole. Zato ove dve vrste nasilja treba posmatrati i istraživati pojedinačno, jer mere koje se preduzimaju u osnovnim i srednjim školama moraju biti drugačije.

Jasno je da nastavnici u nasilju imaju jaču stručnu i pozicionu moć i da mogu ispoljiti veći intenzitet nasilja u odnosu na učenike, ali se ne sme zanemariti i obrnuti smer nasilja. Pokazuje

se da se sve više pojavljuje i nasilje učenika nad nastavnicima, odnosno integrisano nasilje učenika i roditelja nad upravom škole i nastavnicima. Ovo je novina, koja je ostala na margini bobe protiv srednjoškolskog nasilja. Jasno je da institucije koje treba da se bave nasiljem nisu dovoljno osposobljene kako u njegovom dijagnosticiranju i prevenciji, prepoznavanju simptoma za njegov nastanak, tako i u smislu preduzimanja odgovarajućih mera za njegovo sprečavanje, ili otklanjanje posledica koje je srednjoškolsko nasilje stvorilo.

Svako, pa i srednjoškolsko nasilje je unikatno i neponovljivo. Ukoliko su uzroci i posledice isti, različiti su subjekti koji su u istom učestvovali, ili ambijent u kome je nastalo, itd. Zato svako nasilje podrazumeva holistički pristup u njegovom istraživanju, a ne samo policijskim metodama, koje se najčešće i sprovode. Mehaničko prenošenje i zaključivanje po pitanju nasilja je ne samo štetno, već i opasno.

Nasilje u Srbiji ima brojnih specifičnosti u odnosu na nasilje u drugim državama. Poznato je da je Srbija više decenija imala složenu društveno političku i ekonomsku situaciju, uključujući i međunacionalne konflikte u kojima je došlo do raspada bivše Jugoslavije. Sankcije UN prema Srbiji, agresija NATO- a sa višemesečnim bombardovanjem kao i ekonomske krize su dovele do iscrpljivanja populacije i brojnih stresova. Konačno je pandemija COVID-19 dodatno pogoršala kako ekonomsko, tako i mentalno stanje nacije. Srednje škole su u dobrom delu pandemije bile zatvorene, uvedene su zabrane, ograničenja kretanja i druženja, što je proizvelo desocijalizaciju učenika, a to dalje neminovno vodi do depresije, stresova i u konačnici, do mentalnih oboljenja. [1] Procene su da će posle zdravstvene pandemije, nastati nova tzv. postpandemijska pandemija čije će „lečenje“ biti složeno i dugoročno. Ova činjenica se zanemaruje, iako je ona dovela do povećanja svih vrsta nasilja u Srbiji, sa inverzijom nasilja u smeru da isto sve više vrše učenici nad nastavnicima, pacijenti nad lekarima, deca nad roditeljima, mladi prema starijim grupama.

Dakle, srednjoškolsko nasilje je složen fenomen, koji zahteva permanentno praćenje i istraživanje, pri čemu je potrebno razumeti kontekst u kome ono nastaje, uzroke njegovog nastajanja, efikasnost pojedinih mera, a posebno otklanjanje određenih predrasuda po pojedinim sociološko psihološkim konceptima i mehanizama za njegovo eliminisanje, ili smanjenje.

Srednja škola i srednjoškolci

O srednjoj školi i o srednjoškolcima je po mnogima suviše pisati i istraživati, jer smo tobože svi manje više prošli kroz ovu instituciju ili smo kao akteri učestvovali u njenom oblikovanju. O srednjoj školi i srednjoškolcima uglavnom se govori kada nastupi nekakav negativan događaj, uključujući u to i vršnjačko nasilje, odnosno nasilje između nastavnika i učenika, i obratno. Ovo se posebno odnosi na zemlje tranzicije koje nisu dovoljno posvećene obrazovanju kao osnovnom zamajcu za razvoj privrede i društva. Drugim rečima, kako je konstatovao i Fransoa Dibe, „znamo sve o sistemu, a ne bogzna šta o akterima škole“. Analize pokazuju da se najveći deo istraživanja odnosi na funkcionisanje škola, dok se učenici u njoj „javljaju samo kao nosioci jednog društvenog statusa, uhvaćeni u jedan mehanizam i jednu putanju koju sociolog proučava kroz karijere, kroz izbore usmerenja i selektivne mehanizme na delu. “Navedeno nameće potrebu da se pozabavimo učenicima kao najvažnijim akterima škole, zbog kojih škola postoji“. [2]

Srednja škola nije mehanički zbir njenih elemenata koji postoje radi obrazovanja srednjoškolaca. Njena suština je u organskoj povezanosti, odnosno u međusobnim odnosima i interakcijama. To je odnos aktera prema određenom cilju i sistemu vrednosti. Škola nije samo institucija u kojoj se stiče znanje, već i institucija u kojoj se promovišu pozitivne vrednosti života i rada. Ona treba da integriše sve aktere škole, ali i da širi te pozitivne vrednosti, a posebno da dezintegriše grupe i aktere koji proizvode nasilje. Kada se navedeno i sprovede u praksi, stiču se uslovi da se za relativno kratak period smanji i školsko nasilje, kako su to

uradile skandinavske zemlje, a pre svih Finska, koja ima jedan od najboljih obrazovanih sistema na svetu i koja je napustila brojne stereotipe, pa i one koji se odnose na školsko nasilje. [3].

S obzirom da se u srednjoj školi dešava najčešće nasilje među učenicima, treba konstatovati da je „učenik zlostavljan tj. viktimiziran kada je više puta i trajno izložen negativnim postupcima od strane jednog ili više učenika“, uključujući u to namerno povređivanje, verbalne pretnje, fizičko udaranje, socijalno nasilje kao plansko, ili namerno isključivanje pojedinca iz grupe, odnosno iz zajedničkih školskih aktivnosti, a u savremenim uslovima i internet nasilje. [4]

Srednjoškolsko nasilje u Srbiji u postpandemijskom periodu

Imajući u vidu konstatacije iz prethodnog teksta, nastao je projekat „Upravljanje srednjoškolskim nasiljem u post pandemiji COVID-19 u Srbiji“ koji predstavlja i osnovu za izradu ovog rada, ali i za formulisanje određenih zakonitosti. U fokusu su sociološki fenomeni koji posredno, ili direktno utiču na srednjoškolsko nasilje.

Srednje škole, kao i ostale obrazovne ustanove u Srbiji su za vreme pandemije COVID-19 bile više meseci zatvorene, učenicima, nastavnicima i roditeljima je bilo ograničeno ili zabranjeno kretanje, što je dovelo do povećanog stresa i mentalnih poteškoca koja će se, prema procenama medicinskih stručnjaka, sve više širiti.

Osnovna hipoteza od koje se pošlo u ovom radu je da postoji povećan stepen nasilja u postpandemijskom periodu u odnosu na prethodni period. Druga hipoteza je da između volje srednjoškolaca da rado idu u školu i intenziteta nasilja postoje uzročno-posledične veze i odnosi. Treća pretpostavka je da između poverenja učenika u upravu škole po pitanju sprečavanja nasilja i intenziteta nasilja postoji korelacija. Četvrta hipoteza je da za intenzitet i sprečavanje nasilja značajnu ulogu imaju socijalni aspekti, odnosno solidarnost između učenika.

Da bi proverili postavljene hipoteze, primenjena je odgovarajuća metodologija i instrumenti istraživanja. Istraženi su stavovi i percepcija učenika, nastavnika i roditelja prema nasilju u srednjim školama tri regiona: Severno Bački sa sedištem u Somboru, Jablanički okrug sa sedištem u Leskovcu i područni deo Lebane, Rasinski okrug sa sedištem u Kruševcu i srednjim školama u Trsteniku, kao i Beograd kao glavni grad Srbije. Cilj je bio utvrditi da li postoji značajna razlika po pitanju nasilja, odnosno percepcije subjekata nasilja u navedenim regionima. Zbog ograničenog prostora, a imajući u vidu sociološki aspekt, u ovom radu pažnja će se usmeriti na stanje nasilja posle pandemije, voljnost učenika da idu u školu, poverenje učenika u upravu škole u vezi nasilja, kao i na solidarnost, odnosno socijalni aspekt učenika u odeljenjima analiziranih srednjih škola.

Anketa je organizovana u periodu od aprila do maja 2022. godine, tako da je najveći deo anketiranja izvršen pre poznatog događaja u osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“. Obrada rezultata je izvršena krajem juna 2022. godine. U anketi je učestvovalo 337 učenika javnih i privatnih srednjih škola. Kao instrument istraživanja je korišćenja Likertova skala tvrdnji, prigodna za ovakvu vrstu istraživanja. Za svaku grupu ispitanika postojao je poseban anketni list sa ponuđenim odgovorima zatvorenog tipa: „Ne slažem se“, „Uopšte se ne slažem se“, „Neopredeljen“, „Slažem se“, „Potpuno se slažem“.

Sociološke karakteristike srednjoškolskog nasilja u Srbiji

Evidentno je da ne postoje primarni podaci koji evidentiraju nasilje u srednjim školama. Ono se razmatra kroz maloletnički kriminal, odnosno kroz imovinski i nasilnički kriminal. Prema strateškim procenama javne bezbednosti Srbije iz 2017. godine, nasilnički kriminal je u ukupnom maloletničkom kriminalu zastupljen sa oko 10% u odnosu na ukupan maloletnički kriminal. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku maloletnički kriminal u Srbiji koji se odnosio na nasilničko ponašanje maloletnika je u periodu od 2018. do 2022 rastao, izuzev

2020. godine kada je zabeležen blagi pad u odnosu na 2019. godinu. Odmah treba reći da veliki broj nasilničkog ponašanja ostaje neevidentiran, odnosno ostaje u krugu škole, što smanjuje objektivnost istraživanja.

Relativno dobro i retko istraživanje na temu vršnjačkog nasilja u srednjim školama je obavila A. Grmuša u svojoj doktorskoj disertaciji na Fakultetu bezbednosti u Beogradu, 2022. godine. Ona je utvrdila da je u školskoj 2019./20. godini 31% učenika doživelo neki oblik učeničkog nasilja, u čemu dominira verbalno nasilje, potom socijalno, dok je najmanje bilo fizičkog i elektronskog nasilja. [4]

Istraživanja koja su izvršena u vezi srednjoškolskog nasilja po pomenutom projektu pokazuju da je od ukupnog broja ispitanika 39% anketiranih odgovorilo da je doživelo neki oblik školskog nasilja, od čega je evidentno da nasilje približno jednako u javnim školama, 41% i 37% u privatnim srednjim školama, što se može videti iz tabele 1.

Tabela 1:Odgovori ispitanika o nasilju

Vrsta škole	Doživeli nasilje	Nisu doživeli nasilje	Ukupno
Javne srednje škole	71 49%	104 51%	175 100%
Privatne srednje škole	60 37%	102 63%	162 100%
SVEGA	131 39%	206 61%	337 100%

Izvor: Kalkulacija autora

Iz navedenog se može zaključiti da nasilju nije bilo izloženo 61% ispitanika, dok je 39% ispitanika izjavilo da nije doživelo nikakav oblik nasilja. Posmatrajući nasilje u javnim i privatnim školama, evidentno je da postoje razlike tako da je u javnim srednjim školama 49% učenika doživelo nekakav oblik nasilja, odnosno da 51% učenika u javnim školama nije doživelo neki oblik nasilja. U privatnim srednjim školama 37% učenika je doživelo nasilje, dok 63% učenika nije doživelo neki oblik nasilja. U analizama navedenih razlika je evidentno da su privatne škole po broju učenika, ali i po broju odeljenja u razredima manje, da u privatnim srednjim školama postoji uslovno rečeno veća posvećenost nastavnog osoblja učenicima. Navedeno je i rezultat platnog sistema u javnim školama koji je demotivirajući, jer se za nejednak rad dobijaju iste plate, dok se u privatnim školama uvode stimulatívne mere, odnosno da se za različit kvalitet rada dobijaju i različite zarade, te je privatni srednjoškolski sektor na fleksibilniji način regulisao zarade nastavnicima u odnosu na javni sektor.

Koliko rado učenici idu u srednju školu?

Iz sociologije rada, ali i menadžmenta nauke poznato je da je zadovoljstvo na poslu, pored plate, osnovni elemenat za motivisanje i postizanje boljih rezultata u radu. U vezi navedenog nastale su brojne motivacione teorije, koje se zasnivaju na sociološko psihološkim osnovama, jer se pretpostavlja da će zadovoljniji čovek biti spremniji da se izloži dodatnim naporima za ostvarenje boljih ishoda u odnosu na nezadovoljne pojedince, ili grupe. Otuda i opšte nastojanje da se radno mesto, poslovni ambijent, komunikacija i saradnja svih aktera u nekom poslu podignu na što viši nivo. [5]

Prethodna konstatacija se odnosi i na srednju školu kao životno i radno okruženje. Želeli smo da saznamo, da li i u kojoj meri srednjoškolci u Srbiji idu sa zadovoljstvom u školu. Poznato je da Srbija još uvek nije uvela obavezno srednje obrazovanje, te je za očekivati da će oni koji idu u školu bez zakonske prinude biti zadovoljni, što se podudara sa sociološko menadžerskim pristupom, da su zakoni, pretnje, prinude uglavnom manje efikasni od pridobijanja ljudi, odnosno mekog stila upravljanja. Zato smo u našem istraživanju postavili pitanje srednjoškolcima: „Da li rado idete u školu” i dobili odgovore prikazane u tabeli 2.

Tabela 2: Odgovori ispitanika na pitanje „ Da li rado idete u školu?„

Stavovi učenika	Broj učenika %
Uopšte ne volim da idem u školu	7
Ne volim da idem u školu	21
Neopredeljen	30
Rado idem u školu	33
Veoma rado idem u školu	9
SVEGA	100

Izvor: Kalkulacija autora

Iz tabele se vidi da se 28% ispitanika opredelilo za odgovor da „ne voli“ i „uopšte ne voli“ da ide u školu. Ovaj procenat je zabrinjavajući. Ako navedenom procentu dodamo i procenat neopredeljenih, možemo konstatovati da svaki treći učenik nerado ide u srednju školu. Onih koji „rado“ i „vrlo rado“ idu u srednju školu je u oko 42% slučajeva, od čega skoro svaki deseti učenik „veoma rado ide u školu“. Oni predstavljaju deo učenika koji može imati značajan uticaj na stvaranje dobrih odnosa među učenicima, ali i sa nastavnicima i sa drugim članovima školskog osoblja, a time mogu pozitivno uticati i na smanjenje školskog nasilja. Veruje se da upravo nezadovoljni učenici, oni koji nerado idu u školu predstavljaju i najveću opasnost za srednjoškolsko nasilje. Navedeno se odnosi i na nezadovoljstvo nastavnika i nenastavnog osoblja. Shodno navedenom, ako se želi smanjiti nasilje u srednjim školama, potrebno je više pažnje posvetiti zadovoljstvu učenika i nastavnog osoblja.

U diskusionim grupama sa srednjoškolcima je evidentno da oni koji nevoljno odlaze u srednju školu razlog za to nalaze u činjenici da je škola dosadna, da ne pruža ono što su učenici od nje očekivali. Takođe kroz pojedina pitanja na koja su učenici odgovorili u okviru ovog projekta navodi se da se u školi ne osećaju bezbedno. Međutim, pokazuje se da su deca danas izložena bezbednosnim rizicima i zloupotrebama njihove privatnosti i izvan škole, odnosno u sajber prostoru, što dovodi do sve većeg digitalnog nasilja. [6]

Poverenje učenika u psihologa škole po pitanju srednjoškolskog nasilja

Poverenje je jedan od najznačajnijih fenomena na kojima se zasniva ovozemaljski svet. Ljudi su jedinstvena živa bića koja razmišljaju, koji svoju zajednicu grade na poštovanju, poverenju i međusobnom sporazumevanju. Grčki filozofi su govorili o logosu, načinu razmišljanja, ali i potrebi da se postojeći način razmišljanja, pa i poverenja permanentno preispituju, što odgovara staroj narodnoj mudrosti da je „Poverenje majka prevare“ i da je čovek sklon da deluje i protivno moralnim i sociološkim karakteristikama čoveka[7].

Ispostavlja se da je sve važno, ali poverenje u pojedinca, instituciju, državu je najvažnije. Tako i poverenje učenika u nastavnike, i obrnuto, odnosno zaposlenih u administraciji predstavlja najjače koheziono tkivo koje povezuje različite aktere za ostvarenje definisanih ciljeva i misije škole.

Naše istraživanje pokazalo je da u srednjim školama u Srbiji ne postoji dovoljno poverenja u stručne službe, odnosno u psihologe i pedagoge škole, kada je u pitanju nasilje. Da bi proverili stepen poverenja, upitali smo učenike: „Da li biste svoju muku u vezi nasilja prvo poverili psihologu.“ Njihovi odgovori su dati u tabeli 3.

Tabela 3: Odgovori ispitanika na pitanje „ Da li biste svoj problem u vezi nasilja prvo poverili psihologu?„

Odgovori	Broj učenika	%
Da	128	38
Ne	209	62
Svega	337	100

Izvor: Kalkulacija autora

Iz navedenog se može zaključiti da bi anketirani učenici svoju muku u slučaju da su žrtve nasilja poverili psihologu ili pedagogu samo u 38% slučajeva, dok 62% učenika ovaj problem ne bi prijavilo ovim osobama. U drugim odgovorima nastavnika je pokazano da se pitanjem školskog nasilja u 87% slučajeva bave psiholozi i pedagozi. Slični odgovori su dobijeni od učenika javnih i privatnih srednjih škola.

Interesantno je da su se ispitanici u 24% slučajeva izjasnili da svoje probleme u vezi nasilja ne bi prijavili ni svojim roditeljima, da u 38% slučajeva ne bi prijavili ni bratu, odnosno sestri. Neopredeljenih po ovom pitanju, sa odgovorom "ne znam kome bi prijavio" je u 20% slučajeva.

Prethodna statistika pokazuje da je uvođenje psihologa u obrazovne sisteme mera koja neće smanjiti nasilje, u šta postoji verovanje, koje se pretvorilo u stereotip, pogotovo zbog toga što su psiholozi opterećeni administrativnim poslovima. Jedan psiholog na nekoliko stotina učenika ne bi rešio problem nasilja, dok psiholog u manjim srednjim školama nije ekonomski opravdan. Izlaz je u negovanju kulture lepog ponašanja, empatije i tolerancije. Dakako, ovaj kompleksan problem je nemoguće rešiti bez podrške društva, medija i brojnih drugih institucija.

Interesantan je i podatak koji se odnosi na činjenicu da je nasilje u srednjim školama još uvek tabu tema, da žrtve nasilja ne bi nasilje prijavile čak ni svojim roditeljima, odnosno bratu i sestri. Ovo je otežavajući faktor jer je uslov da se problem nasilja reši pravovremeno informisanje stručne službe, roditelja ili rođaka. Razloge navedenog treba tražiti u nedostatku poverenja da će prijavljeno nasilje biti ne samo rešeno, već se i sumnja da će ono biti rešeno na pravičan način, uz rizik da čak i žrtva nasilja bude proglašena za nasilnika, a nasilnik za žrtvu.

Solidarnost učenika i srednjoškolsko nasilje

Solidarnost je element socijalizacije pojedinca, ali i škole kao institucije. Ona predstavlja pozitivnu vrednost koju treba razvijati, jer se pokazuje da škole i organizacije koje su solidarne, imaju veću šansu da uspešnije odgovore na izazove u teškim situacijama. Nasilje bilo koje vrste i intenziteta se uspešnije rešava kada postoji solidarnost pre svega sa žrtvom nasilja, kao i u osudi nasilnika. Iskustva pokazuju da se ljudi i pojedinci integrišu u kriznim situacijama, svesni da zajednički mogu lakše prevazići određeni problem. Drugim rečima, kriza i opasnost od krize integrišu pojedince da pronalaze mehanizme za davanje odgovarajućih odgovora. [8]

Povezano sa prethodnim pitanjem je i povezanost učenika u odeljenju kao mikro okruženju u kome učenici provode najveći deo radnog vremena u školi. Na pitanje: „*Koliko se možete osloniti na svoje prijatelje u razredu, kada se nađete u problemu*“, 28% učenika se izjasnilo da u razredu nema prijatelja, ili da ima, ali da se ne može osloniti na njih kada bi se našli u problemu. Ako navedenom procentu dodamo i procenat neopredeljenih, dobija se informacija da svaki treći učenik nema prijatelja u razredu na koga bi se mogao osloniti. U istom istraživanju se pokazalo da 47% učenika ima po jednog prijatelja na koga bi se mogao osloniti kada se nađe u problemu nasilja.

U cilju provere kako bi se učenici ponasali kada bi videli da je njihov drug ili drugarica bio izložen nasilju, postavili smo pitanje: „*Kada biste videli da se nad vašim školskim drugom vrši nasilje, šta biste uradili*“ i ponudili četiri odgovora. „Okrenuo bih glavu“, „Ništa ne bi uradio“, „Potražio bi pomoć od školskog psihologa“ i „Priskočio bi mu u pomoć i uhvatio se u koštac sa nasilnikom“. Za prvi odgovor, da bi „okrenuo glavu“ opredelilo se 5% ispitanika, dok je 11% odgovorilo da ne bi znali šta bi uradili. Navedeno upućuje na konstataciju da škole treba u svojim pravilima da predvide način postupanja učenika u navedenim slučajevima.

Na pitanje da li bi u slučaju nasilja nad njihovim drugom slučaj prijavili psihologu škole, 37% ispitanika je odgovorilo da ne bi slučaj prijavilo psihologu, dok je 13% odgovorilo da nisu sigurni da bi slučaj prijavili psihologu, što ukupno iznosi 50%, što ponovo govori o nepoverenju učenika prema stručnim službama škole.

Zaključujemo da je solidarnost učenika srednjih škola mala. Zato je neophodno ovo pitanje razmatrati od predškolskog i osnovnog obrazovanja, odnosno sa stanovišta holističko sociološkog pristupa ovom fenomenu.

Zaključak

Socijalni pristup srednjoj školi i srednjoškolskom nasilju je neophodan, jer se pokazuje da je škola obrazovna, ali i socijalna ustanova u kojoj bitišu učenici, nastavnici, školska administracija, ali i roditelji, odnosno društvena zajednica. Odnosi između navedenih aktera su složeni, dinamični i promenljivi, što zahteva njihovo permanentno praćenje, posebno kada su u pitanju simptomi koji ukazuju na mogućnost nastanka nasilja.

U radu su prikazani rezultati istraživanja koje je obavljeno u srednjim školama Srbije na uzorku od 337 anketiranih učenika, 102 nastavnika i 72 roditelja. Iz anketa i njihove analize je utvrđeno da je srednjoškolsko nasilje u većoj meri prisutno u Srbiji u odnosu na prethodni period, obuhvatajući nasilje između učenika, nasilje nastavnika nad učenicima i obratno, nasilje učenika i roditelja nad upravom škole i nastavnicima. Pokazano je da oko jedne trećine učenika nerado ide u srednju školu, jer srednju školu smatraju dosadnom. Ako navedenom dodamo i opšte poznato nezadovoljstvo nastavnika svojim statusom, dobija se jasna slika o složenosti odnosa u srednjim školama.

Druga informacija iz navedenog istraživanja se odnosi na nepoverenje učenika u psihologa, odnosno da učenici kao akteri u nasilju u oko 30% slučajeva ne bi poverili psihologu informaciju o nasilju, ali i kada se vrši nasilje nad njihovim drugom. Treća informacija je solidarnost učenika da odbrane druga iz razreda, pa čak i da se uhvate u koštac sa nasilnikom. Anketirani su u 50% slučajeva odgovorili da ne bi reagovali u slučaju da je njihov drug izložen nasilju. Drugim rečima, između učenika u razredu ne postoji dovoljna solidarnost kao značajnog faktora u sprečavanju i zajedničkoj međusobnoj zaštiti od nasilnika. Ovo je povezano i sa odgovorom anketiranih da često nemaju prijatelja u razredu na koga bi se mogli osloniti kada bi se našli u nasilju. U navedenom ne postoji značajna razlika između javnih i privatnih srednjih škola, izuzev kod solidarnosti gde se pojavljuje razlika.

Obavljeno istraživanje je otvoreno za dalju nadogradnju, odnosno analiziranje pre svega uzroka nasilja i pronalaženje mehanizama i koncepata za njegovo smanjenje. Uopšteno, ovo se posebno odnosi na nove trendove u nasilju, gde učenici vrše nasilje nad nastavnicima, čak i ranjive grupe učenika, uz sve veće prisustvo seksualnog i socijalnog, odnosno internet nasilja, koje se može obavljati bez vremenskog ograničenja. Takođe, nasilje se ispoljava u ekstremnijim varijantama uz korišćenje čak i vatrenog oružja koje dovodi o masovnih ubistava (u različitim državama širom sveta). U perspektivi veću pažnju treba posvetiti posmatračima nasilnog događaja, koji često deluju navijački, fotografišu i vrše distribuciju slika ili snimaka događaja. Pokazuje se da i oni treba da budu procesuirani, zbog nečinjenja, ili podstrekivanja nasilja.

Bibliografija

- [1] Anđelković M. „Post pandemic pandemics with regard to Serbia“, u COVID-19 pandemic crisis management a non medical approach“, Internacionalna thematic proceedings, FITI, Beograd, 2020.
- [2] Dibe F. „Srednjoškolci“, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2002.
- [3] Sahlberg P. „Finske lekcije“, Novoli, Beograd, 2013.
- [4] Grmuša A. „Vršnjačko nasilje kao bezbednosni rizik u srednjim školama“, Doktorska disertacija, Fakultet za bezbednost, Beograd, 2022.
- [5] Radosavljević D. et. al: „Upravljanje ljudskim potencijalima“, FPSP, Beograd, 2022.
- [6] Stanković I. et. al: „Bezbednost dece u sajber prostoru“, u Upravljanje srednjoškolskim nasiljem u post pandemiji Covid-19 u R. Srbiji, tematski zbornik, FITI, Beograd, 2023
- [7] Deretić I. „Logos, Platon, Aristotel“, Plato, Beograd, 2009.
- [8] Radosavljević M. et. al: „Dileme oko efikasnosti pojedinih mehanizama za suzbijanje nasilja u srednjim školama Srbije“, u Upravljanje srednjoškolskim nasiljem u postpandemiji COVID-19 u Republici Srbiji“, Tematski zbornik, FITI, Beograd, 2023.

Datum prijema rada:02.02.2024.

Datum prihvatanja rada:01.05.2024.